

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
לך לך
מרחשון ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מהו עיקר זמן התחלת הלימוד בליל הושענא רבא, ותיקון טעות הנפוצה בציבור בעניין הזה.

מהו נקרא הדם שוטה, ועניין הוספת הדם שוטה לאגודת הלולב, שקלא וטריא בחידושי הריטב"א על מסכת סוכה.

השלמה בענין המעשה ברבינו הרש"ש זיע"א.

יסוד חשוב בהשקפה מבעל מכתב מאליהו בעניין מהות גלות עם ישראל, וגלותנו כיום בין ערב־רב.

בעניין ישיבה (בביהכ"נ עד מנחה) ושינה על הקרקע בתשעה באב, וכן לגבי אבליים ממש. דברי הספד על הגאון הגדול רבי עובדיה יוסף זצ"ל, וחידוש בהלכות אבילות,

לעילוי נשמתו.

חלק השו"ת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 352

מספר השיעור בדיסקים – 226

השיעור מוקדש

לרפואת מרת רבקה בת ר' דוד גדסי,

המקום ב"ה ישלח לה רפואה שלימה

בתוך כל חולי עמו בית ישראל,

ויעמידה מחליה לחיים טובים ולשלום, אכ"ר.

השיעור מוקדש לרפואת מרת רבקה בת ר' דוד גדסי, המקום ב"ה ישלח לה רפואה שלימה בתוך כל חולי עמו בית ישראל, ויעמידה מחליה לחיים טובים ולשלום, אכ"ר.

מהו עיקר זמן התחלת הלימוד בליל הושענא רבא, ותיקון טעות הנפוצה בציבור בעניין הזה.

ישנו נושא שרציתי לדבר עליו כבר כמה שיעורים, אבל לא אסתייעא מילתא. כבר בשנים שעברו רציתי לדבר על כך, היה צריך לדבר על עניין זה בחוה"מ סוכות, ואכן חשבתי שדיברתי על כך ברבים, ביקשתי מהרב שילה הי"ו שיבדוק זאת, אבל הוא אמר שזה לא נמצא בכתובים. אמרתי, כנראה יצה"ר לא נותן לדבר על העניין, כיון שיש בכך תיקון חשוב. ע"כ החלטתי, שאדבר על כך כעת, אפילו שהעניין נוגע להושענא רבה, שהוא כבר עבר, אבל כיון שלפני הימים הנוראים ותקופת החגים, הנסיון מוכיח כי אין הזמן מספיק לכל העניינים, אזי עלולים שוב פעם להיטבע, לכן לפחות נדבר על כך עכשיו, כי זהו דבר חשוב, ונראה לי שישנה טעות בציבור שלנו בנושא זה.

אמנם אינני יודע כיצד הדבר במקומות אחרים, אבל ישנם כאלה הקובעים את התחלת לימוד ליל הושענא רבה בשעה עשר או אחת עשרה בלילה, וכיון שצריכים להיות ערים אח"כ, א"כ הם הולכים לישון מעט לפני הלימוד.

אבל, זוהי טעות, כיון שעיקר הלימוד צריך להיות בחלק הראשון של הלילה. דהיינו, צריכים להיות ערים בחלק הראשון של הלילה. טעות זאת, באה כנראה מליל שבועות, כי בחג השבועות בד"כ, ובפרט לפי השעונים שיש היום, הלילות הם קצרים מאד, ממילא עד שמתחילים ללמוד השעה היא עשר או אחת עשרה. לכן לקחו והעבירו זאת גם להושענא רבה, עשו זאת כמו ליל שבועות אותו הדבר, וגם את זמן הלימוד בליל הושע"ר קובעים לשעה מאוחרת. ואז יוצא, שיש לפני כן כמה שעות מיותרות, וממילא

האנשים מנצלים זאת בכדי ללכת לישון. או לביקורי משפחה וידידים. מזמינים אורחים לכמה שעות. והדבר אינו נכון. אלא, הלימוד צריך להיות בתחילת הלילה, כמה שיותר מוקדם. יצה"ר הצליח ב'מעשה שטן' לבלבל אותנו, הרי זהו החיתום של כל השנה, ולכן לא הרגישו בטעות זאת. אבותינו נהגו בעבר, שלאחר שגמרו את תפילת ערבית, אכלו, ותקף באו לבית הכנסת ולמדו כל הלילה. הם לא מיהרו בלימוד. שמעתי שהיום בקריאת התורה הם כבר רצים, אבל אין על מה למהר, אלא יכולים לקרוא לאט לאט. במיתון. ישנו זמן אח"כ לקרוא גם את האידרא זוטא שבספר הזוהר הקד', ואפשר באמצע להגיד דברי תורה בכדי לעורר את האנשים, כי בד"כ הדבר קשה. בין פרשה לפרשה וכדומה, ידרשו תלמידי חכמים, וזה טוב מכל הבחינות.

ישנם שני מקורות לפחות לעניין זה. נביא את דברי מהרי"ץ זיע"א, ואת שער הכוונות לרבינו האר"י זיע"א, שממנו נתייסד מנהג זה של לימוד ליל הושענא רבה.

מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים ונ"ב דף ס"א עמוד ב' כותב כך, כבר נהגו כל ישראל בליל הושענא רבה להרבות נרות בבית הכנסת, ומתפללים תפילת ערבית בהכנעה גדולה ובכוונה כמו בליל כיפורים. לא ראיתי בזמנינו את המנהג הזה של ריבוי נרות בליל הושע"ר. בכל אופן, לגבי תפילת ערבית בהכנעה גדולה ובכוונה כמו בליל כיפורים, זהו דבר, שרצוי בהחלט להנהיג אותו. אנחנו כאן בביה"מ פעו"צ כבר כמה שנים הנהגנו שמתפללים ערבית דהושע"ר בנעימה כמו של יום כיפורים, דהיינו בניגון של ימים נוראים, בכדי לחזק את ההרגשה שזהו ליל החיתום. וישנם עוד מקומות שנהגו כך. וכך משמע מדברי מהרי"ץ, שכך היה בזמנו. בכל אופן, רצוי מאד לנהוג כך. אפילו בברכת איש לרעהו בליל הושע"ר, ראוי שלא להגיד את הברכה הרגילה שאומרים בחג כשמברכים אחד את

שערי יצחק – השיעור השבועי

לא מזכיר בכלל את לימוד ליל הושענא רבה, כי מסתמא הדבר לא היה נהוג בזמנו. אבל מי שיראה את דבריו שם בהקדמתו, יבין כי הדברים ממש מכוונים לעניין זה הכתוב פה, כלומר עניין יראת שמים והפחדה, ואזי הדבר מתאים לעוררו. כפי שלכן קבעו ביום הזה תפילות ותחינות, בכדי שמי שח"ו נתחייב במשפטו, דהיינו שיצא חייב רח"ל ביוהכ"פ, יוכל עדיין לחזור בתשובה ולשנות את גזר הדין.

מוסיף מהרי"ץ זיע"א, ולא יראה החוצה. לא כמו הבורים בעם, אשר חשבו כי עיקר הלילה הזאת לנדוד השנה מעיניהם, ויושבים בבית הלימוד הרחק כמטחוי קשת בדברים בטלים. חלילה לעם הקודש ללכת באלה. כי אם יהגו כל הלילה בתורה, והם יעמדו למליצי יושר לפני אלדי עולם ה', להפר כעס ולבטל גזירה, ומובטח לו שיחתמוהו לחיים טובים. ויזהר מאד שלא להפסיק אחר הלימוד בדברים בטלים, רק יחבר אל הלימוד סדר התפילה, ומכל שכן שלא לישן באשמורת הבוקר אחר גמר הסדר.

רואים מדברי מהרי"ץ, כי בזמנו לא היתה שאלה האם להיות ער בליל הושע"ר, או ללכת לישון, כפי שלצערינו בזמן האחרון קצת נחלשו בכך מכל מיני סיבות, וישנם רבים שהולכים לישון. אכן אם זה מצד חולשא, בסדר, מי שהוא חלש או זקן ואינו יכול להישאר ער כל הלילה. אבל מי שהוא בן יכול, כמובן שיעשה הכנות לכך, שיישן ביום, א"כ הדבר חשוב מאד שישאר ער כל הלילה. למהרי"ץ לא היה צד בכלל לדבר על כך. הוא אומר, שאפילו אנשים עמי ארצות הבורים בעם, נשארו ערים. רק שהם חשבו, כי העיקר להיות ער, אבל לא שמו לב לכך שהעיקר הוא הלימוד. זאת לא 'סגולה', להיות ער כל הלילה הזה, אלא שצריך להיות לימוד. אבל ללכת לישון, מאן דכר שמיה.

השני בברכת 'מועדים טובים', אלא להגיד 'תיחתם בספר החיים ובספר הזיכרון ובספר מחילה וסליחה וכפרה', על פי מה שכתבנו בשע"ה וסי' קי"ט הערה ב' יעו"ש, וזאת בכדי שלא לשכוח כי זהו ליל החיתום. צריך לעשות כל מיני דברים חיצוניים בכדי לעורר זאת. ואכן אנשים העידו, כי כך הם הרגישו, שהתפילה עוררה אותם, משא"כ אם נתפלל ערבית כמו בכל יום רגיל, שאין בה שום חידוש.

ממשיך מהרי"ץ וכותב, ואחר התפילה, דהיינו לאחר ערבית, הולכין לסעוד סעודת הלילה. וצריך האיש הירא למעט באכילה ושתיה לעת כזאת, שהמאכל מביא את השנה, ואין השעה צריכה לכך, כי משעת הנעילה הונח משפט האדם בצריך עיון, הכל לפי מעשיו יחתמוהו לטוב או למוטב. ולכן תכף אחר גמר סעודתו, מדגיש 'תכף' דהיינו מיד לאחר גמר סעודתו, ילך לבית הכנסת לשנות עם הציבור סדר הקריאה במשנה תורה, דהיינו ספר דברים, כאשר הוא מסודר בסדרי הדפוסים על פי האר"י ז"ל, להכריע כף זכותו עם חברה קדושה כל הלילה לא ינום ולא ישן. דהיינו, סדר הלימוד הזה ניתקן על פי המקובלים, בראש ובראשונה עפ"י רבינו האר"י זיע"א, שייסד את הלימוד הזה, ואם כן מובן שלא שייך לעשות לימודים אחרים, כי זה מה שצריך להיות. כיון שלפי הפשט, אין שום עניין בכך, כי זהו יום רגיל מבחינת הפשטנים.

והטעם לקריאת ספר משנה תורה דוקא, אפשר להבין אפילו לפי הפשט. מי שיראה את ההקדמה של הרמב"ן ולספר דברים ד"ה הספר, יבין זאת. הרמב"ן שם כותב, שבספר משנה תורה משה רבינו מזרז את עם ישראל ומעוררם על עניין חומר העבירות, למרות שהרבה דברים כבר נזכרו בחמשים קודמים, הוא חוזר עליהם שוב, אבל ישנה תמיד הדגשה להפחידם. אם כן, הדבר ממש מתאים לעניין זה של ליל החיתום. למרות שהרמב"ן

כמו-כן בספר כף החיים וסי' תרס"ד סק"ג, הביא בשם האר"י את סדר הלימוד בלילה הזה, והוא כותב כך, ולכן צריך להיות ניעור כל הלילה הזה, יען כי בו נידונים כל הנבראים כנזכר לעיל. וזה הסדר שתעשה, הנה בחצי הלילה הראשון תקרא ספר אלה הדברים כולו, עד סוף פרשת וזאת הברכה, וזה הסדר נקרא משנה תורה כנודע. ואם תשלים קריאתו קודם שיהיה חצי הלילה, תעסוק בתורה ובסתרי קבלה אם תרצה, ולא בדבר אחר. ועיקר הדין הוא נידון בחצי הראשון של הלילה.

אם כן יוצא, כי בד"כ עד חצות, כבר צריכים לגמור את משנה תורה, או את רוב משנה תורה. אלה שמתחילים את הלימוד בשעה אחת עשרה, עושים בדיוק ההיפך. רק אז הם מתחילים משנה תורה, וממשיכים כל הלילה, אבל למעשה צריך לגמור את כל משנה תורה בחצי הראשון של הלילה, כי אז העולם נידון. ממילא אלה שהולכים לישון אז, מסתבר כי זהו כמו מי שישן בר"ה, שעליו כתוב מאן דדמיך בריש שתא, דמיך מזליה וירושלמי, הובא בדרכי משה סימן תקפ"ג, והדבר אינו טוב.

שאלה מהקהל: ישנם כאלה שלומדים עד חצות, ואח"כ הולכים לישון?

תשובת מרן שליט"א: נכון, יש מנהג כזה, ומבחינה זאת הם צודקים, אבל זהו מנהג חדש. קשה היה להם להיות ערים כל הלילה, ורצו להתפטר מכך, לכן הם עושים זאת. הם התחילו מערבית, גמרו משנה תורה, והלכו לישון וקמו מוקדם. דבר זה, יותר טוב מאלה שישנים בחצי הראשון של הלילה. אבל הכי טוב להישאר כל הלילה ער. זהו דבר שלא היה בעבר, אלא יחדשים מקרוב באו.

שאלה מהקהל: אחד מרבני הערים המליץ בפרהסיא, לישון בתחילת הלילה בשעה שש ולקום בשעה תשע ללמוד. זאת טעות? תשובת מרן שליט"א: זהו בדיוק ההיפך ממה שאמרנו.

שאלה מהקהל: אבל עד חצי הלילה נשאר לו עוד הרבה זמן, שהרי את משנה תורה אפשר לגמור בשעה וחצי?

תשובת מרן שליט"א: אבל עיקר הדין הוא, שאת משנה תורה, דהיינו ספר דברים, צריך לגמור עד חצות, את רובו לפחות. לכן יש להתחיל מתחילת הלילה, כי צריך כמה שעות בכדי לגמור את משנה תורה. לא לבלוע, לאט ובניגון הטעמים, ובהבנה ככל האפשר. אולם אם אתה הולך לישון, א"כ מה עשית? אדרבה, זהו הזמן של הדין בשמים, מדברים על חיתום הדין, יוצא שאתה מפסיד, אתה עושה את העיקר טפל ואת הטפל עיקר. זהו בדיוק מה שאנו אומרים, שהתהפך הסדר, אנשים התבלבלו. לכן יותר טוב, למי שלא יכול, שיהיה ער בחצי הראשון של הלילה, ואח"כ ילך לישון.

שאלה מהקהל: שמעתי שדעת המקובלים היא, שהתיקון נגמר בחצות הלילה, ואז יכולים כבר ללכת לישון?

תשובת מרן שליט"א: יפה, זה מה שאנו אומרים. אך מה פירוש יכולים ללכת לישון? זה לא שהדבר רצוי, אלא שמי שאינו יכול עדיף שיעשה כך. אם ישנו אדם, שאינו יכול להיות ער כל הלילה, והוא חייב לישון כמה שעות, א"כ יותר טוב להיות ער בחצי הראשון של הלילה, ולאחר חצות ילך לישון, ויקום עירני לתפילה. כך בלית ברירה. אבל מי שיכול להיות ער כל הלילה, אין לך משובח יותר ממנו, זה הדבר הטוב ביותר.

ממשיך כף החיים וכותב, ולכן אחר חצות לילה, הוא שיוצאין לראות צל שלהם בלבנה, כי כבר נגמר הדין. וכו'. וממשיך וכותב ובס"ק ד' ולכן יש נוהגים לקרות בלילה הזה תחילה ספר דברים כנזכר, אחר כך אידרא זוטא כמו שכתב הצמח, זה מהר"י צמח, שם בהגהות פרי עין חיים, שהוא סתרי תורה. ואם יש עוד זמן עד חצות, קורין במדרש וזאת הברכה עד קרוב לחצות וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אלא שיש להם משהו משותף. רב כהנא אמר, אפילו תרי ואחד. לא חייב שיהיו שלוש ביחד, אלא גם שנים ואחד. רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד, הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא. אחד האמוראים, רב אחא בנו של רבא, היה מחזר ומחפש דוקא שנים ואחד, כיון שכך אמר רב כהנא. אמר ליה רב בר אמימר לרב אשי, אבא להווא הדס שוטה קרי ליה. למה אתה לוקח זאת? זהו הדס שוטה.

אפשר להבין את הגמ' הזאת, בכמה אופנים. אפשר להבין שהכוונה היא, למה אתה חושב שבכך הינך מהדר? הרי זה הדס שוטה? לא חייבים להבין שזהו פסול, אלא אפשר להבין, למה אתה הולך לקחת לכתחילה דבר שרק בדיעבד הוא כשר? תיקח לכתחילה משולש. אם כן, מה סובר המאן דאמר החולק? הוא יאמר, נכון, אתה צודק שזה יותר מהודר, אבל כיון שהוא אמר כך, רב כהנא, ברצוני להראות שגם זה כשר.

ואכן, ישנו צד כזה. האשכנזים בדורות שעברו, סמכו על כך. כי בארצות אשכנז, לא היה להם הדס משולש, שהרי אינו גדל בארצות הקרות, לכן בד"כ היה להם קשה להשיג הדס משולש, ממילא הם לקחו את ההדס הזה. כך כותב הרמ"א בשו"ע [סי' תרמ"ז סעיף ג']. לפני כן מרן אומר, ענף עץ עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו, כגון שלושה עלים או יותר בגבעול אחד. אבל אם היו שני העלים בשוה זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם, אין זה עבות, אבל נקרא הדס שוטה. בא הרמ"א ואומר, שהדבר פסול אפילו בשעת הדוחק, אם אינו שלוש שלוש. אבל איכא מאן דאמר בגמ', דכשר. ישנו מאן דאמר, שאכן מכשיר אם הם שנים ואחד. ועל כן נוהגין באלו המדינות לכתחילה לצאת באלו ההדסים המובאים, ואין שלשה עלין בגבעול אחד. הביאו אצלם בארצות שלהם הדס שוטה, והיו יוצאים בזה ידי חובתם. ויש מי שכתב, דהדסים שלנו אין נקראים הדס

חושבני כי זהו דבר שצריך לצערי לפרסמו, כיון שנפלה כאן טעות, מתוך השוואה ללימוד ליל חג שבועות, ומכך נגרם בלבול. לכן, צריכים לקבוע את התחלת הלימוד בשעה שמונה או תשע בערך. אחרי הסעודה שינוחו קצת. יתכוננו ויבואו. עד עכשיו טעינו, ולכן כדאי לקחת את הדבר לתשומת ליבנו. השנה קבעו את התחלת הלימוד בשעה 9:00, בגלל שהמשיכו השלטונות את שעון הקיץ. אבל בשעון רגיל זה צריך להיות בשעה 8:00. והחכם עיניו בראשו לישון ביום, דהיינו ערב הושע"ר, אחר הצהריים.

מהו נקרא הדס שוטה, ועניין הוספת הדס שוטה לאגודת הלולב, שקלא וטריא בחידושי הריטב"א על מסכת סוכה. בידוע, ישנו הדס כשר, וישנו הדס לא כשר. הדס כשר, זהו הדס משולש. והדס שאינו כשר, דהיינו הדס שוטה, הוא אינו משולש, דהיינו העלים אינם יוצאים מקן אחד. או שהעלים צומחים בצורה של שנים ואחד, או שהם אחד אחד. דהיינו, לא אחד רוכב על שנים, אלא סתם, אחד פה ואחד שם. אבל זה לא שולל שישנם עוד סוגים אחרים. יש צד לומר, שאם הם שנים ואחד, גם זה נחשב משולש. אבל הדס שהוא אחד אחד, פשיטא שאינו משולש. אמנם הדבר אינו שכיח, זה לא מצוי, בדרך כלל ישנם שנים ואחד, וישנם כאלה שיש להם הרבה יותר עלים, ישנם אפילו כאלה שגודלים בהם שבע עלים, וזה עוד יותר משובח, כי גם אם ינשור מהם, לפחות יישארו שלשה.

הגמ' במס' סוכה ודף ל"ב ע"ב אומרת כך, תנא, עץ עבות, כשר. ושאינו עבות, פסול. כתוב בתורה, וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרֵי עֵץ הָדָר כִּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֲבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל וַיִּקְרָא כ"ג, מ. לכן, רק 'עבות' כשר. היכי דמי עבות? אמר רב יהודה, והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא. דהיינו, שלשה שלשה עלים בקן, היוצאים משורש אחד, כלומר שיש כח אחד המביא את שלשתם. כי אם היה לכל אחד קן, אזי הם היו יוצאים כל אחד בנפרד,

שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים, ואינם כהדס שוטה הנזכר בגמרא. ישנו מין נוסף, שנים על שנים. ולכן נהגו להקל. דהיינו, הם הבינו, שזהו אפילו יותר טוב. אחד על שנים, זהו הדס שוטה. אבל שנים על שנים, זהו אינו הדס שוטה. אבל רבים אינם מסכימים לכך. הגר"א כותב, ואין זה כלום. הוא דחה זאת בשתי ידיים, בלי להסביר אפילו. הנושא הזה קצת שנוי בויכוח. יש מקום לתרץ זאת, אבל כמובן שזה אינו פשוט. וכבר הארכתני ע"ז בשקלא וטריא בבארות יצחק, הל' לולב, וכעת נקצר.

אברך אחד, בא אלי השנה בחוה"מ סוכות, ואמר לי, כב' הרב יסתכל מה כתוב בחידושי הריטב"א, [סוכה דף ל"א ע"א ד"ה והתניא], נמצאת למד, שמוסיפין בכל מין ומין כמו שירצו, וכן נהגו העולם בהדס וערבה, לפי שהוא נוי. ולא נהגו להוסיף בלולב ואתרוג, לפי שאינו דרך נוי. הריטב"א אומר, כי נראה לו שאין איסור 'בל תוסיף' בכך, לפי סוגיית הגמרא אפשר להוסיף בארבעת המינים כמה שירצו, והעולם נוהג להוסיף בהדס וערבה. כלומר, נוהגים לא לקחת רק שלשה בדי הדס, או רק שני בדי ערבה, אלא מוסיפים עליהם, לפי שהוא נוי, הדבר עושה את האגודה גדולה יותר, והדבר יותר מכובד, מצד 'זה אלי ואנוהו'. ולא נהגו להוסיף בלולב ואתרוג, לפי שאינו דרך נוי, אם אדם יקח שני לולבים, בזה אינו נראה יותר מכובד, למרות שהדבר מותר. ונהגו במקצת המקומות, להוסיף בהדס כדי לנאותו, מאותו הדס שוטה דלא קיימי תלתא בחד קינא. וכן רבותי עושין מעשה.

אומר הריטב"א, שמוסיפים הדס שוטה. הוא אומר שכך נוהגים בקצת מקומות. דהיינו, לא לקחו לתוספת הדס כשר. פירוש, שאם לוקחים הדס כשר, פשיטא שאין בעיא, אבל כיון שהדס שוטה הוא יותר זול, א"כ ישנה יותר אפשרות להוסיף בהם, וכן רבותי עושים מעשה'.

בא הריטב"א ואומר ולבי מפקפק בדבר. דכיון דפסול במין אחר, כמין אחר דמי. וכי היכי דגזור רבנן שלא להוסיף מין אחר דלמא אתי למיסרך, הכי נמי איתא למיגזר בהא, דגזירה דשכיחא היא שרוב בני אדם אין מדקדקים בין עבות להדס שוטה. הוא אומר, נכון שכך נוהגים, וכך רבותי עשו, אבל אינני רגוע מכך. שהרי אם תיקח במקום הדס, עלה של דבר אחר, זהו פסול, כי רבנן גזרו דלמא אתי למיסרך. דהיינו, אדם הנמצא במקום שאין בו ארבעת המינים, כגון שאין לו אתרוג, מה יעשה? האם יקח במקום זה מין אחר, כגון חבוש? אם אין לו הדסים, אזי הוא יקח ריחאן, או דברים אחרים שיש להם ריח טוב? אסור לו לקחת זאת, דלמא אתי למיסרך, כלומר שבטעות ייכנס לאנשים שגם זה כשר. לכן, עדיף שלא תיקח. נכון שאין לך, אבל אתה אנוס, 'אנוס רחמנא פטריה'. אבל אל תיקח מין אחר בשביל השיענון, כיון שאיני למיסרך. 'למיסרך' היינו לשון דיבוק, כמו סירכא שישנה בריאות. דהיינו, הוא עלול לבוא ולטעות, להדביק זאת, להביא דברים הדומים לזה. הוא נסרך, מחשיב זאת כאילו הוא כמוהו. לכן אומר הריטב"א, 'הכי נמי איתא למיגזר בהא, דגזירה דשכיחא היא, שרוב בני אדם אין מדקדקים בין עבות להדס שוטה'. ולכן הוא טוען על רבותיו, למה הם נוהגים להוסיף בהדס.

תשובתי לאותו אברך, תשמע ידי, כל הגאונים אומרים שמוסיפים בהדס, כך נהגו בכל הישיבות בבבל. המחלוקת היא רק האם זהו מותר או שזאת מצוה. דהיינו, ישנם גאונים האומרים, שמצוה להוסיף, זהו הידור מצוה. וישנם כאלה האומרים, שמותר להוסיף. אבל אף אחד מעולם לא פיקפק בכך, לומר שיש בזה חשש.

ומה נענה על טענת הריטב"א? כבר הבאתי את דבריו בס' בארות יצחק (כדלקמן ד"ה ולגופו) והסברתי שם בס"ד כי הדבר פשוט

שערי יצחק – השיעור השבועי

השוטים בבת אחת, זה לא יהיה יציב כאשר יקשור אותם יחד, זה יזוז ולא יעמוד באותו המקום. לגבי ההדס האמצעי בודאי שכך, אבל יכול להיות כי גם אלו שבצדדים יזוזו ממקומם.

בספר בארות יצחק על פסקי מהרי"ץ וכו' ד' דף רל"ד כתבתי בס"ד כך, רבים נוהגים לאגוד מתחילה שני בדי הערבה עם שלשה בדי ההדס המשולש בפני עצמן (שלושה קשרים או אחד), אי נמי הערבות בפני עצמן וההדסים בפני עצמן, זהו דבר נוסף, שיש בו שני מנהגים. ישנם כאלה האוגדים את ההדסים הכשרים והערבות ביחד, וישנם כאלה האוגדים את הערבות לבד ואת ההדסים הכשרים לבד. אינני יודע אם שמעתם את המנהג הזה. אבל בכל אופן, רואים שהם רוצים ליחד להם את מקומם. ואח"כ מוסיפין ההדס השוטה, וקושרין שלוש קשירות מבחויץ. ומעיקרא הייתי סובר, דטעם המנהג, כדי שלא ישתנה מקום עמידתם הקבוע להם מחמת הנוספים. הן להנוהגים שיהיו הערבות משמאל וההדסים מימין, כל שכן להנוהגים בסדרן כפי דעת האר"י ז"ל וכו', על כן הוצרכו לאגוד הכשרים בפני עצמן. עד שראיתי בארחות חיים וכו', שמדבריו משמע כי כאשר אוגדים אותם בפני עצמם, אזי גם למאן דאמר שא"א להוסיף הדס שוטה, באופן זה הוא מתיר. לא אכנס לכל הפילפול הזה כעת, אבל לפי דבריו יכול להיות עוד סיבה לכך.

אולם לפי החשש של הריטב"א, חושבני שישנה פה בעצם סיבה נוספת. דהיינו, אם חוששים כי בני האדם לא ידקדקו להבדיל בין 'עבות' להדס שוטה, אזי לכן עשו היכר לכך, בכדי שהאנשים לא יחשבו שכולם בבת אחת כשרים, ממילא אגדו את אלה בנפרד ואת אלה בנפרד, כדי שאפילו עמי הארצות לא יתבלבלו בזה.

מאד. הרי המקור למה שכתוב בגמ' דילמא אתי למיסרך', המדובר הוא על מין אחר בכלל. אבל הדס שוטה, הוא אינו בכלל מין אחר. הרי באותו הענף, גודל חלק משולש, וחלק שאינו משולש. א"כ לא שייך לומר שזהו מין אחר. אפשר להגיד 'אתי למיסרך', רק על דבר שהוא בכלל לגמרי דבר אחר, אבל לא באותו דבר בעצמו.

ולגבי מה שמסיים הריטב"א, כי 'רוב בני אדם לא מדקדקים בין עבות להדס שוטה', על זאת אני בכלל מתפלא. כי לפי מה שאני מכיר, האנשים הכי פשוטים, כולם מבינים ויודעים שישנו הדס משולש, וישנו הדס שאינו משולש. לא שמענו שאנשים יטעו בזה. החילוק הזה נשמע לי בעיניי תמוה.

אבל אולי בכדי לצאת מהחשש הזה, רבים נוהגים לאגוד קודם את הלולב עם ההדס והערבה, ולאחר שמוסיפים הדס שוטה, אוגדים שוב את הכל. אכן ישנם כאלה הנוהגים לאגוד את הכל בבת אחת, דהיינו שמים את ההדסים הכשרים ואת הערבות, ואח"כ שמים מסביב את ההדס שוטה. אבל כאמור, ישנם כאלה האוגדים קודם את ההדס הכשר והערבות, בקשר אחד או בשלוש קשרים, ע"י חוט או עם ההוציץ של הלולב, ואח"כ מוסיפים ועושים את כל האגודה.

סיבת הנוהגים כך היא, בפשטות, כיון שהרי ישנו מקום מסוים, בו צריך להניח את ההדסים והערבות. כידוע, ישנם שני מנהגים היכן צריך לשים אותם. ישנם כאלה הנוהגים לשים את השלוש הדסים מצד ימין, ואת שתי ערבות בצד שמאל. אנחנו בביתנו (כפי שקיבלתי מאאמו"ר זצ"ל) ועוד רבים, נוהגים על פי רבינו האר"י ז"ל, לשים הדס אחד מימין ואחד משמאל ואחד באמצע, וערבה אחד מימין ואחד משמאל. א"כ, צריך שהדבר יהיה במדויק. ממילא אם ישימו אותם בהתחלה בלי לקשור, ואח"כ ישימו את כל ההדסים

שאלה מהקהל: בד"כ כשאוגדים, עושים סימן היכר, שאת ההדסים השוטים מניחים יותר נמוך מן ההדסים הכשרים.

תשובת מרן שליט"א: יפה, אתה אומר פה משהו. מישוהו מכיר את המנהג הזה? שאת ההדס השוטה שמים יותר נמוך מההדס הכשר? אני כתבתי לגבי הערבות, שצריך לשים לב שלא יתכסו הערבות מרוב ההדסים, ומצד שני שלא להגביה את הערבות על ההדסים, כיון שההדסים הם כנגד הצדיקים, א"כ שהערבות לא יעלו על הצדיקים. אבל צריך שיראו את הערבות הנמצאים בפנים האגודה. אולם שיהיה ההדס שוטה נמוך מההדס הכשר, זהו חידוש, איננו נוהגים כך.

אבל אני אביא לך מקור לכך, זהו דבר מפתיע. בספר שפתי כהן על התורה ובפרשת אמור, הוא אומר, שההדס הכשר צריך להיות שלשה טפחים, וההדס השוטה טפח. אולי ישנם כאלה שנהגו כך, בגלל הדבר הזה. הבאתי זאת בבארות יצחק [דף ר"מ], הוא אומר זאת בשם קבלה אשכנזית, וז"ל, ולוקחים ששים ותשע בדי הדס שוטה כמניין הדס, אורך כל בד טפח, ועושין הכל אגודה אחת. והשלושה בדים העבות, אורך כל אחד מהם שלשה טפחים. ההדס השוטה לדבריהם יהיה רק טפח. אבל בד"כ הדבר אינו מקובל.

שאלה מהקהל: האם דוקא בהדס שוטה מוסיפים? היה לי חבר שמכר הדסים כשרים שאינם ארוזים בשקיות, ואח"כ נשאר לו, הוא לא רצה לזרוק אותם ולכן הוא השתמש בהם כהדסים שוטים. האם הדבר מותר, למרות שבסוף יתברר שהם כשרים?

תשובת מרן שליט"א: אדרבה. הרבה אנשים חושבים כמו שאתה אומר, אבל זאת טעות. אינני יודע מהיכן באה הטעות הזאת. ראיתי אפילו תלמידי חכמים הטועים בעניין זה. הם חושבים, כי צריך לשים שלושה הדסים כשרים, והיתר הם רק הדס שוטה. אבל למעשה, הדבר בהיפך. מי שיכול לקחת את

הכל כשרים, אפילו מאה הדסים כשרים, הדבר עוד יותר טוב. כי לגבי הדס שוטה, ישנו מי שחושש ואומר שאולי זהו מין אחר, ויש 'בל תוסיף'. אבל הדס כשר, זה בודאי טוב, על הדס כשר אין שום ערעור, הדבר 'חלק'. משום מה אנשים חושבים הפוך, ראיתי כאלה אפילו שבודקים את ההדסים השוטים אולי יש בהם משולשים, אינני יודע מאיפה זה בא. כי לפי ההלכה, לא חייב שבכל אורך השלושה טפחים יהיה משולש, מספיק שרוב אורך השלושה טפחים יהיה משולש, ולכן הם חשבו שגם 'הדס שוטה' קצת, עלול להיות כשר, וכבר הוצרכו לבדוק ולעבוד על כך. אבל הדבר פשוט מאד, מה שלוקחים הדס שוטה, אינו אלא בגלל שאנשים רוצים יותר בזול, כי הדס כשר אינו מצוי ולכן הוא יקר. אבל מי שיש לו הדס כשר מיותר, אדרבה נשמח אם יביא לנו.

הערה מהקהל: בסוף כל המכירות, הם מוכרים את הכשרים במחיר זול.

תשובת מרן שליט"א: הבעיא שבסוף הם זורקים אותם. שיחלקו לתימנים במתנה לכבוד החג.

בסופו של דבר עלה בדעתי, כי כנראה המקור של שאלתו זאת, מדברי הריטב"א, הוא מהדברים המובאים בספר ויצבור יוסף בר וחלק שלישי פרק כ"ב סימן י"ב דף שס"ג, שהוא מערער על המנהג הזה. כידוע, רוב ככל התימנים נהגו להוסיף הדס שוטה, לא רק בלדי, אפילו גם שאמי, אני גם זוכר את הזקנים כולם, אפילו שאמי, ואפילו שרעבים, שהיו מוסיפים הרבה. אבל ישנם מעטים, שבזמן האחרון הפסיקו זאת. חושבני שגם בעדות אחרות הדבר כן. אינני יודע אם תמצאו היום מרוקאי ששם הרבה הדסים, אבל שמעתי שבעבר גם הם היו מוסיפים. מי שמחזיק בזמנינו את המנהגים במקורם, הם רק התימנים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל עדיין אני מפקפק דאתו למיסרדך, ע"כ תורף דבריהם. יוצא איפה מבואר בדבריהם, דסוף סוף גם הרשב"א וגם ריטב"א, שניהם מפקפקים בהיתר תוספת הדס שאינו עבות על כל פנים, ואף אם יהיה רק לשם נוי, והטעם משום דאתו למיסרדך. ובאמת כי כדבריהם כן הוא, שכן אנו רואים לרבים מהמון העם דאתו למיסרדך, דמשום שהורגלו להוסיף בהדסים פשוטים ופסולים, שבהם מכסים ומחפים על שלשת בדי ההדס הכשרים עד שאינם נראים ולא ניכרים, דבזה הם מאפילים על ההדס של מצוה ועל כל הדרו, רבים מהם אינם מבחינים כבר בין הדס כשר ובין הדס פסול. ולפיכך יפה נהגו אבותינו שלא נהגו להוסיף כלל וכלל, לא בהדס ולא בערבה.

הסיום הזה, יפה נהגו אבותינו, זהו בודאי אינו מדוייק, כי רק בודדים ממש מתוך המתפללים נוסח שאמי (אצלם בביכ"נ אלאוסטא), הפסיקו לעשות זאת. לכן בשע"ה הזכרתי זאת בסתם, באופן שמובן כי מנהג זה משותף בקהילותינו לא רק לבלדי, אלא גם לשאמי. ולמיעוט אינני מתייחס, כמו שמבואר שם במבוא הספר, נוכח השלחן.

אבל לגופו של עניין, אולי אתחיל עם הערה צדדית, פשוט מפני שהוא חוזר על כך כ"כ הרבה פעמים, הוא כותב ר' רבים וגדולים בעצמם מפקפקים בזה, מי הם הר' רבים והגדולים? הרשב"א והריטב"א. זהו ר' רבים וגדולים? השתוממתי לראות זאת. מדוע? מה שקראתי לכם מקודם, זהו מחידושי הריטב"א. פתחתי את חידושי הרשב"א, ואני רואה את אותם המלים בדיוק, הוא כותב ממש אותו הדבר. אני מסתכל, ורואה דבר מעניין. אותם המלים שכתובים בחידושי הריטב"א על מסכת סוכה, אותו הדבר כתוב ברשב"א. איך קרה הדבר? מי העתיק ממי? וכי הריטב"א העתיק מהרשב"א חידושים שהם אותו הדבר, ואפילו בלא ששינה שום דבר? מהתחלת

וכך הוא כותב, רבים וגדולים מפקפקים בזה, מטעם דילמא אתו למיסרדך, דבמקום שיאגדו בלולב שלושה הדסים עבות, סרכייהו נקטי ואזלי, ויטעו לאגוד רק הדסים שאינם עבות. לך נא ראה לרבינו הרשב"א ולרבינו הריטב"א בחידושיהם למס' סוכה דף ל"א ע"א, הוא אומר, כי גם הרשב"א וגם הריטב"א, כותבים כך. שלא תתבלבלו, ישנו רשב"א, וישנו ריטב"א. בעדות אחרות אומרים רשב"א, רי"ש בפתח. אבל אנחנו רגילים לומר רשב"א, רי"ש בחירק. אכמ"ל, אבל עכ"פ זהו רבינו שלמה בן אדרת. והריטב"א זהו רבינו יוס טוב בן אברהם אשבילי.

הוא אומר, ששניהם כך כתבו, דלאחר שהאריכו בשקלא וטריא אם מותר להוסיף בארבעת המינים או לא, שם בסיכום דבריהם שדו בה נרגא, הכוונה שהשליכו על זה גרזן, דהיינו הקשו על זה קושיא. ושניהם כתבו בסגנון אחד בזה הלשון, נהגו במקצת המקומות להוסיף בהדס כדי לנאותו מאותו הדס שוטה דלא קיימי תלתא תלתא בחד קינא, וכן רבותי עושים מעשה. וליבי מפקפק בדבר, דכיון דפסול להוסיף מין אחר, כמין אחר דמי. דכי היכי דגזור רבנן שלא להוסיף מין אחר דלמא אתו למיסרדך, הכי נמי איכא למיגזר בהא, דגזירא דשכיחא היא שרוב בני אדם אינם מדקדקים בין עבות ובין הדס שוטה וכו' עיי"ש. ועוד שם כתבו באריכות וסיימו בזה"ל, ואפילו מדרבנן שמשום נוי לא חיישינן לסירכא, ואפילו הדס שאינו עבות כיון שהוא ממינו, שהעבות ושאינו עבות הכל גדל באילן אחד ואין חוששים בו. הרי זאת התשובה לכל הטענה הזאת, אין פה 'בל תוסיף', כיון שבאותו הענף, באותו העץ גודל משולש ושאינו משולש, לכן ברור שאין בזה שום חשש של בל תוסיף, כיון שזה ממש מין אחד. כמבואר ברא"ש, והרחבתי כבר בבארות יצחק. דלא גרע מסיב ועיקרא דדיקלא, דחשיב ליה רבי יהודה מינו וכו'

המסכת ועד סופה, גם הרשב"א וגם הריטב"א, הם אותו הדבר. האמת, שאין גם הרשב"א וגם הריטב"א, ישנו רק אחד, וזהו הריטב"א. בטעות הדפוסו זאת על שם הרשב"א. אפשר גם לדעת זאת לפי הסגנון, לרשב"א יש סגנון אחר מהריטב"א, רואים זאת לפי הלשון. מי שרגיל בספריהם, וחנן אותו הי"ת בחוש לשוני. אם כן זאת דעת הריטב"א, והוא רק אחד ויחיד.

הערה מהקהל: אכן מקרוב נדפסו חידושי הרשב"א על מס' סוכה מכת"י, והם חידושים אחרים, הם חידושי האמתיים. תשובת מרן שליט"א: טוב מאד.

ואם מדברים על הריטב"א, צריך לדעת שהריטב"א מפקפק על עוד דברים שאנו נוהגים בהם. נזכרתי בעת למשל, על מה שאנו עושים בסוף תקיעת שופר קול סיום ע"י נשיפת אויר בחוזק, ולא מפסיקים בפתע פתאום, לא ניכנס לפרטי הפרטים בדבר זה. וכבר מבואר בעיני יצחק על שע"ה הל' ראש השנה סי' ק"י הערה ל' ד"ה ברם].

לסיכום, יש לדעת שישנו פה רק אחד ויחיד, אין פה רבים וגדולים, רק הריטב"א. מי שירצה יראה זאת בעצמו, והרבה מפרשים מדברים על כך. והדבר ברור מאליו, כי לא יכול להיות מסכת שלימה שכל החידושים הם אותו הדבר מלה במלה. א"כ להגיד שזה שנים? זהו דבר שצריכים להבינו לבד. בכל אופן, השדי חמד כותב זאת במפורש בכללי הפוסקים וסי' י' אות ו', ובמערכת הלמ"ד כלל קמ"א אות ל"ה ד"ה ונותן, וקודם לו החיד"א בשם הגדולים, ועוד בהרבה ספרים.

לגופו של עניין, מה שכתב הריטב"א בנ"ד, איננו חדש לנו. כבר בזמנו הבאתי זאת בספר בארות יצחק כרך ד' הל' לולב ודף רל"ה ס"ק קכ"א] שהודפס במהדורא הראשונה בשנת התשד"מ, לפני שלשים שנה. כך כתבתי בס"ד, כל רבוותא שלפני הריטב"א

ושלאחריו, לא חשו לה. וטעמא דבגמ' דאמרו (סוכה דף לא:) דלמא אתי למיסרך, היינו דוקא גבי שלא להביא פריש (דהיינו חבוש) או רימון במקום אתרוג, דבהא מסתברא למיחש. אבל כשאנו אלא תוספת על הכשרים, ליכא למיחש דיטעו להביא רק פסולין. ואנן בדידן חזינן, שכל העם יודעים ומכירים להבחין בין הדס משולש להדס שוטה.

לגבי הטענה הזאת, אנחנו חושבים שהדבר בדיוק ההיפך, לא ראינו שאנשים שאינם מבחינים, אלא כולם מבחינים ויודעים ומבדילים, אפילו האנשים הפשוטים ביותר יודעים מהו משולש. כמו שדיברנו. אילו הריטב"א היה סובר כהרמ"א שגם שנים על אחד, ושנים על שנים, ג"כ כשר, ורק אחד על אחד פסול, היו דבריו מובנים לנו, שבוזה מסתבר שעמי הארץ יתבלבלו, כי אז ההבחנה יותר קלה. אבל לא נראה כן מתוך ספרו.

דרך אגב, עד כמה נקרא 'משולש'? הרי ידוע בשם החזו"א, שמספיק שיש קו שנפגש. לפעמים הם לא יוצאים ממש במקום אחד, אלא קצת עולה קצת יורד, ובד"כ מקובל שמחשיבים גם את זאת בתורת משולש. אבל בשם החזו"א אמרו, שצריך להיות קו נפגש. יש שיטת בריסק, שגם בזה הם מחמירים. הם מחפשים שיהיה ממש מדויק, וקשה מאד להשיג הדס כזה. בכל אופן, גם מה שהחזו"א אמר, שצריך שיהיה קו נפגש, זוהי חומרא בלבד. דהיינו, זהו אינו השיעור. בודאי שזה הכי טוב, זהו בודאי משולש, על זה בודאי אין לפקפק, באופן שיש קו אוירי משותף בשרשים של העלה. אבל גם דבר זה, המפורסם בשם החזו"א, אין הכוונה לומר שזהו השיעור, אלא שזה בודאי הטוב ביותר, זהו בודאי משולש. מי שכבר מחמיר, אינו צריך להחמיר יותר מכך. אבל מצד ההלכה, אם רואים בעיניים שיש קשר בין שלשתם, וזה לא אחד על גבי שנים וכדומה, זה נחשב כבר משולש.

המופתי הוא השליט בכל ירושלים, וכולם יחדו למוצא פיו.

שמעתם את סגנון הסיפור? נדייק זאת שוב. ראשית, הדבר קרה אך ורק פעם אחת. דהיינו, הוא היה עושה תיקון חצות בכל לילה, אבל קרה פעם אחת שכאשר הוא עמד לפני הכותל המערבי והיה בוכה, התפרצה מליבו אנקה. כלומר, זה היה בטעות. מרוב שהוא היה שקוע, נפלט לו פתאום צעקה, הדבר לא היה מכוון, כפי שהם מספרים שבכל לילה הוא היה בוכה וצועק. אם כן נראה, שהשאלה מעיקרא ליתה. ברוך ה'.

יסוד חשוב בהשקפה מבעל מכתב מאליהו בעניין מהות גלות עם ישראל, וגלותנו כיום בין ערב־רב. כהמשך וכהשלמה לנושא הזה, כדאי לדעת דבר חשוב מאד, שכותב בעל מכתב מאליהו. דיברנו פה על עניין תיקון חצות, ועל הבכיות, וישנו יסוד חשוב מאד בהשקפה, שכותב הרב דסלר זצ"ל בספרו מכתב מאליהו, וברצוני לקרוא לכם זאת. אמנם הנושא ארוך וגדול, אבל חשוב מאד לדעת אותו, מבחינה השקפתית, גם לגבי מצבינו כיום בא"י, שאנו בגלות בין ערב־רב, המצב של עם ישראל באופן כללי בגלות שלנו. אמנם גלות בין אומות העולם, לשמחתינו אנו כבר מאחרי זה, נגאלנו מאומות העולם, אבל בכל זאת אנחנו בגלות הרביעית, שמבחינה מסויימת היא הרבה יותר קשה.

כותב כך בספר מכתב מאליהו [ח"ג דף 207], הננו רואים שיהודים רבים מתכנסים בא"י, בטל שעבוד העמים, והארץ נותנת את פירותיה, אך מאידך גיסא אנו רואים שמתקיים 'חוצפא יסגא' וכו', פורקי עול מלכות שמים מושלים בכיפה, ומתגאים על כיבוש ארץ ישראל וישובה, ביכוחי ועוצם ידי. איך יש להבין את זה? יישוב א"י, ושלטון יהודי בה בלי שלטון התורה? ומהו עניין 'חוצפא יסגא' בסוף הגלות?

חשוב לדעת זאת, כיון ממה שכתבתי בספר שלחן ערוך המקוצר וסי' קי"ז ס"ג, מובן אחרת. ובל"נ במהדורא בתרא נבאר בס"ד את העניין בסגנון מדוייק.

השלמה בענין המעשה ברבינו הרש"ש זיע"א. השבוע התחדש לי בס"ד חידוש, בעניין שדיברנו עליו בעבר מספר פעמים, גם בשיעורים, וברוך ה' השאלה הזאת התפענחה. דיברנו על רבינו שלום שרעבי זיע"א, הרש"ש, היה לנו תירוץ דחוק על איזו קושיא שהיתה לנו, וברוך ה' כעת יש לנו תירוץ מרווח. זה בזכות ידידנו הרה"ג נתנאל עומסי שליט"א מקרית ספר, הוא מצא את הסיפור כתוב בסגנון אחר, וזהו כנראה הנוסח האמיתי. יישר חילה לאורייתא, לעילא לעילא מכל ברכתא. הרי הבאנו, כי לפי הסיפורים, הקראנו זאת מהמקורות, הרש"ש הלך לכותל המערבי, ועשה שם תיקון חצות בבכי ויללות, והעיר את כל השכנים הערבים שם, והם רצו להכות אותו, וקרה נס וכו'. אבל השתוממנו על כך, מה? וכי הדבר מותר? התפלאנו על כך. רק אמרנו, אולי הסיפור אינו מדוייק. לא היה זה מפני שהפריעם משנתם, אלא מתוך קנאתם ושנאתם וכו'.

אבל הוא שלח לי פה העתק צילום מן הספר ארזי הלבנון, שהעתיק זאת מהספר חכמי הספרדים בארץ ישראל, והובא שם הדבר בשם ספר יששכר וזבולון. לא הישגתי לע"ע את הספרים הללו, אבל בספר ארזי הלבנון [דף 2057], כתוב בלשון הזאת, פעם אחת כשעמד הרש"ש לפני הכותל המערבי והתחיל בוכה בדמעות שלישי על אריכות הגלות ושממות הארץ, או אז התפרצה מליבו אנקה מרה ויללה איומה שהחרידה את תושבי משכנות שאננים מסביב. למחרת נודע הדבר לכל הגויים השכנים הרעים של הכותל, וזממו להתנכל לרב. חמתו של המופתי בערה בו להשחית, כי ביתו בתוך הכותל, ושינתו נגזלה על ידי הרב היהודי.

שימו לב, בעל מכתב מאליהו כתב זאת לפני עשרות שנים, הוא היה עוד בשנים הראשונות של קום המדינה, תראו איך אז הוא הסתכל על זה. בעיניו הברדלח. היום אחרי עשרות שנים אנו מבינים זאת יותר טוב, אבל הדברים הללו כבר נאמרו אז.

הוא עובר להסביר כאן, מהו בעצם עניין גלות עם ישראל תחת אומות העולם? מה בעצם האסון בכך? בד"כ חושבים, הרי היינו בגלות בין אומות העולם בעוה"ר, מפני חטאינו גלינו מארצינו, וסבלנו מהם.

הרי זהו מה ששאלנו על הרש"ש זיע"א, מדוע הוא התגרה בהם? נכון שהכותל המערבי הוא בעצם שלנו, אבל הם שולטים עליו בעוה"ר, א"כ למה הוא הרגיו אותם? לכן הסברנו, שהדבר היה בלי כל כוונה מצידו. אבל בעצם הדבר, מהי הגלות האחרונה? חושבים, מכיון שהם שולטים עלינו, אינם נותנים לנו לעשות מה שאנו רוצים, הם מענים אותנו במסים וארנוניות, ואפילו באופן גופני רח"ל, וכבר אינני מדבר על כל השמדות והצרות, ואנשים הרוגים ושחוטים על קידוש ה' שהיה כל הדורות, בעוה"ר.

אך המכתב מאליהו מבאר, שישנה כאן בעצם נקודה יותר עמוקה. לכאורה נראה, כי כל הגליות שגלו ישראל לבין האומות, מאז גלות מצרים, ישראל נמסרו לידי הגוים השולטים ומשעבדים ומענים אותם. לכאורה נראה, שהם שולטים עלינו. אבל הוא אומר, זה מבט חיצוני ושטחי. מי שמעמיק להתבונן וחודר לתוכן הרוחני של הגלות, ישכיל, כי לא הצרות זה המהות של הגלות, אלא הנסיון שיש בנסיבות הגלות. זה בעצם תוכן הגלות. והצרות באות, כדי להגדיל ולהעמיק את הנסיון. ישנו משהו עמוק, מבחינת הרוח, שעם ישראל סובל. נכון שישנן גם צרות גשמיות, אבל הם רק תוספת.

נרחיב את הביאור של יסוד חשוב זה. תוכן הגלות הוא, 'שכינתא בגלותא'. זוהי בעצם מהות הגלות. הקדושה והרוחניות, הם תחת ממשלת הטומאה. כאשר ישראל גולים לסביבה שהאמת מושפלת, נדמה כאילו ענייני הרוחניות ועבודת ה' משוללים כל חשיבות, והעוסקים בה נמצאים בשפל המדרגה. לעומת זה, השקר והטומאה שולטים בכיפה. בני האדם מחשיבים את ענייני החמירות, ומנשאים את המצליחים בהם. זהו עיקר הגלות. גלות הקדושה, נדחקת ומושפלת על ידי הטומאה.

זהו דבר מאד חשוב, שלא התבוננו בו, וחושבני שהדבר מאד נכון. כמובן שאיננו צריך את ה'אישור' שלי, אבל אני רק אומר, שגם אני הקטן מרגיש זאת. דהיינו, כאשר עם ישראל נמצא תחת שלטון גויים, והרי היהודים הם העם הנבחר, א"כ הם מרגישים בשפל המדרגה, כי הגויים מצליחים והם לא. והדבר מוריד את החשק לעסוק בתורה ובמצוות. מי אמר? אולי ח"ו הם צודקים? זה הנסיון הגדול, האם נתחזק באמונה ובעבודה רוחנית, ולא נתפעל מכל הסובב אותנו, ולא נגרר אחריהם כלל. 'כל המיצר לישראל, נעשה ראש' (גטין דף נו ע"ב). דוקא אלה שרודפים את עם ישראל, נעשים לראש.

זאת נקודה נוספת, 'כל המיצר לישראל נעשה ראש'. מי שבא כנגד עם ישראל, הוא נהיה ראש לאומות העולם, הוא נהיה האימפריה הכי גדולה. ממילא דוקא אנחנו, נשלטים ע"י מי שיש לו את הכח הגדול ביותר, והוא היותר מכובד ויותר מצליח. ואנחנו ישראל העניים, ישראל הדלים, ישראל השרויים בצרות, והם מצליחים מכל הבחינות. ומצליחים בכל מעשיהם, ושלטונם מתחזק והולך. מצב זה בא להגדיל את הנסיון של הגלות, כי זה נותן מקום לשאלה, וכי יתכן שהצדק איתנו? שהדבקות בתורה וברוחניות זה דרך האמת, והתכלית האמיתית היא בחלקנו? הרי כל

שערי יצחק – השיעור השבועי

אקדים לספר לכם קצת עליו, כיון שאני מכירו כבר יותר מארבעים שנה. גם באופן אישי, ביקרתי אצלו בבית כמה פעמים, עוד כשהיה רב בתל אביב, ובפעמים הראשונות כאשר היה פה בעיר בני ברק, כשהיה בא לדרוש בבית הכנסת של המשהדים, מי שיודע, בית כנסת גדול של הפרסים, ובכל מוצאי שבת הוא היה דורש שם בהלכה ובאגדה.

לפני כמה שנים, כשנפגשתי איתו בירושלם עיקרית, אמרתי לו (בכלל עניינים נוספים) דבר שהוא מאד שמח בו. הבאתי לידיעתו פירוש בדרך רמז של חכמי תימן על איזה עניין, איזו הברקה. הרמב"ם כותב בהקדמה למשנה תורה, בד"ה ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות ודחקה השעה את הכל וכו', הוא רוצה להסביר מדוע חיבר את ספר משנה תורה, בגלל שהוא מביא את העניין של התלמוד וכל הספרים, מכילתא ספרא וספרי, בימינו כבר אבדה חכמת חכמינו ובינת נבוננו נסתרה, לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחיברו הגאונים, וראו שהם דברים מבוארים, נתקשה בימינו ואין מביין עניניהם כראוי אלא מעט במספר, וכו'. ומפני זה ניערתי חצני, אני משה בן מימון הספרדי, ונשענתי על הצור ברוך הוא, ובינותי בכל אלו הספרים, וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בעניין האסור והמותר, הטמא והטהור, עם שאר דיני התורה, כולם בלשון ברורה ודרך קצרה, וכו'. אמרתי לו, שחכמי תימן דרשו פה רמז, מה זה 'אני משה ברבי מימון הספרדי'?" מדוע היה צריך להגיד שהוא ספרדי? הרי אז הרמב"ם כבר היה במצרים. אלא כך דרשו חכמי תימן, אל תקרי 'הספרדי' אלא 'הספר בידי'... זה ראיתי כתוב בכתבי יד של חכמי תימן. בכל אופן, אחד מחכמי תימן הקדמונים כתב זאת בפירושו. חשבתי שהוא בטח יאמר זאת בשיעור המועבר בלויין במוצאי שבת שאחרי כן, אינני יודע אם הוא אמר או שלא, אבל ראיתי שהוא מאד שמח על כך.

הסובבים אותנו שדרכם רחוקה מהקדושה והרוחניות, הם עולים ומצליחים, שעה שאנחנו כפופים ומשועבדים להם. זה המבחן הקשה של הגלות, אלה שמחזיקים בעוז באמונתם ובדבקתם בתורה, ומכירים שהתכלית והנצח זה בחלקם, וכל הסובב אותם הצלחתם היא רק נראית לעין, זה זמני, בסוף יכרעו ויפולו, הם אשר עומדים בנסיון הגלות.

בעצם זהו נסיון הגלות. למרות שאנו רמוסים תחתיהם, עלינו להרגיש ההיפך, שאנו מעליהם. לחשוב כי כל זה הוא רק מצב זמני, כי יגיע הזמן שאנו נשתחרר מהם, ואדרבה אנחנו נעלה על כולם. אבל כעת, בעוה"ר אנו סובלים. בימבט התוכני, הם כבר גאולים מהגלות. מי שחי ברמה הזאת, ולא מתפעל מהסביבה, למרות שכך זה נראה, כביכול הם מעלינו. כיון שהסביבה לא משפיעה עליהם כלל. אך אלה שכן מושפעים מסביבתם, ורוצים להיות כאחד מהם או להשתוות להם ולו גם במקצת, ואפילו אם לא ישתוו במעשיהם אבל יושפעו בליבם מהשקפותיהם, אלו אינם עומדים בנסיון הגלות. אדרבה כל יום ויום, מי שאינו שומע, הולכים ושוקעים יותר ויותר בחשכת הגלות, ומתרחקים מן הגאולה ח"ו.

רציתי להרחיב עוד בנושא זה, אבל אני רואה כי השעה מאוחרת, לכן אולי אדחה זאת לשיעור הבא, בלי שום נדר וכלי שום מחשבה.

בעניין ישיבה (בביהכ"נ עד מנחה) ושינה על הקרקע בתשעה באב, וכן לגבי אבלים ממש. דברי הספר על הגאון הגדול רבי עובדיה יוסף זצ"ל, וחידוש בהלכות אבילות, לעילוי נשמתו.

העדפתי לדבר כעת בעניין הנוגע לעכשיו, כיון שהשבוע בעוה"ר ישר וגדול נפל בישראל, הגאון הרב עובדיה יוסף זצ"ל עזב אותנו לאנחות. רציתי לומר לעילוי נשמתו, דברי תורה הקשורים לאבילות, אבל אולי

אני זוכר אותו בביתו בתל אביב, כאשר נכנסתי לבית, הוא עמד על יד ארון הספרים עם ספר פתוח. התמדה ושקידה כזאת בתורה, זהו דבר מיוחד. הספר בידו.

אבל יכול להיות, שישנו פה רעיון. חושבני שהדבר אינו לחנם. הרי אצל התימנים, התורה אינה בספרים, אלא בעיקר בעל פה. וכך היו רגילים לומר, 'קחו עמכם דברים', ולא ספרים. היה פעם רב תימני אחד, שכאשר בא רב אשכנזי כאן בא"י לבחון אותו בהלכות שחיטה, הרב הבוחן פתח את הספר, מעיין פה ושם, והתחיל לשאול אותו. אמר לו התימני, אצלינו כל התורה היא על-פה, ואילו אתה שואל אותי מתוך הספר?

אומר לכם אולי עוד איזה דבר מעניין. בשלב הראשון, כשבאו התימנים לארץ, היו הרבה תלמידי חכמים, אפילו זקנים וגם צעירים, שלא הכירו אותם. זכורני שראיתי בספר שו"ת הרש"ז, להר"ר שלום זכריה, שהיה רב במחוז פִּינְאָ (בעברית זה 'פִּינְדָא'), שכאשר הוא בא לא"י, כנראה הוא היה צריך לקבל איזה תפקיד, ואמרו לו, תעשה בחינה. תבוא ונבחן אותך, וניתן לך אישור שאתה רב. הוא בא, הוא רואה את הרב הבוחן ואומר לו, קיבלתי הזמנה לבוא להיבחן. אני הייתי בתימן מסמך רבנים ושוחטים, וכעת צריך לבוא לבחון אותי? אני בהשתוממות, שם אני הייתי הבוחן, ועכשיו אתם רוצים לבחון אותי? אבל הוא אמר, אתה יודע, בסדר, אני מסכים, אבל בתנאי, אתה שאלה, ואני שאלה. דהיינו, אתה תשאל אותי שאלה, תתחיל אתה, ואח"כ אני אשאל אותך שאלה. במלים אחרות, נראה אם אתה יודע... כמובן כי ה'לה לא הסכים.

לצערינו זה היה המצב. זהו מה שרציתי לומר, שאנו התימנים ב'גלות דגלות', אבל לא יכולתי כעת להרחיב עוד בנושא זה, מחוסר זמן.

כפי שאמרתי, ברצוני לומר איזה חידוש, לעילוי נשמתו של הגאון הרב עובדיה יוסף, וזהו גם דבר הנוגע להלכה למעשה. אני מקווה שזה לא יהיה ממש 'הלכה למעשה', כיון שהדבר נוגע לתשעה באב, ואני מקוה שאנו כבר ניגאל גאולת עולמים, ולא נצטרך לכך. אבל לפחות, אלו דברי תורה, וזהו נקודה חשובה שרבים מתלבטים בה.

כידוע, ישנו עניין, שהאבל משנה את מקומו. ישנה הלכה המובאת לגבי השבועות הראשונים של האבילות, דברתי על כך לפני שנה וחצי, במלאות שנה לפטירת אמי מורתי ע"ה [שיעור מוצש"ק קורח ה'תשע"ב], כי לפי דעת הרמ"א המובא בשו"ע וסימן שצ"ג סעיף ד"ו, כאשר האבל בא בשבת לבית הכנסת לקריאת התורה, בשחרית שבת לפחות, אומר הרמ"א כי הוא צריך לשנות את מקומו בבית הכנסת. מרן אומר, שלא ישנה, כי אף שהוא בתוך השבעה, אבל בבית הכנסת לא משנים את המקום, כיון שאין אבילות בפרהסיא. אמנם דיני אבילות נוהגים גם בשבת, אבל רק אבילות שבצינעא, אולם לא דברים בפרהסיא. לכן לדעת מרן, כאשר הוא בא לבית הכנסת, ישב במקומו הרגיל. וכך גם אנחנו נוהגים. אצלינו לא נשמע דבר כזה.

לגבי השבועות האחרים, על כך דיברנו בזמנו, כיצד להסביר זאת, שאפילו בשבועות שאחרי כן, ואפילו בימות החול, אעפ"י שכתוב כי על האבל לשנות את מקומו, מדוע אנו איננו נוהגים כך. הסברנו זאת אז, ואין לכפול הדברים.

אבל האברך היקר, הרב דוד צפירה הי"ו מהעיר נתיבות, שלח לי שאלה בכתב, מה הדין לגבי תשעה באב לאחר חצות היום? האם כבר מותר לשבת על הכסאות, או שחייבים להמשיך לנהוג דיני אבילות עד תפילת מנחה? כך הוא שואל, בדין ישיבה ע"ג קרקע בת"ב, המנהג המפורסם כיום בכל קהילות

שערי יצחק – השיעור השבועי

גם בת"ב על כסא רגיל, משום שלא מונח להם בראש לשבת על הקרקע, אא"כ מי שידעו ולמדו והבינו שצריך לשבת אז על הקרקע.

מהרי"ץ זיע"א [בעץ חיים ח"א, בדפוס צילום מיד אחרי דף ר"ז בהקדמה לת"ב] כותב, ויחלוץ מנעליו וילך לבית הכנסת, וישב במקום הפחות והבזוי, שכך המנהג לשנות מקומו בבית הכנסת, כמו שכתבו הראשונים וסדה"י ז"ל. מהרי"ץ אומר 'שכך המנהג', לשנות את מקומו. ואע"פ שהרמ"א בסי' תקנ"ט כתב שאין צריך לשנות מקומו בת"ב, מהרי"ץ כאילו שואל על עצמו, הרי הרמ"א כותב 'אין צריך לשנות מקומו בת"ב?' והוא עונה, היינו טעמא, דהם בת"ב יושבים על הקרקע, והיא עצמה השינוי, דומיא דאבל שיושב ע"ג קרקע, כמו שכתב הלבוש בטעמו של דבר יע"ש. מה שאין כן לדידן, דאין נוהגין לשבת בשאר ימות השנה ע"ג כסאות, דצריך לשנות מקומו עכ"פ. וזה לשון מסכת סופרים פי"ח, יש שמשנין את מקומם, ויש שיורדים מספסליהם למטה, וכולם מתפלשין באפר וכו' עיי"ש. מהרי"ץ מצא מקור במס' סופרים, שכתוב שישנן שתי אפשרויות, ישנם שנהגו לשנות את מקומם, וישנם שנהגו לרדת מהספסל לקרקע. לכן אומר מהרי"ץ, שצריך לשנות מקומם בת"ב, וצריך לישוב על הקרקע.

אולם למעשה, רבים בתימן לא נהגו לשנות את המקומות, אלא ישבו על מקומם הרגיל. וחושבני שזהו בגלל בעל שתילי זיתים, כיון שהוא לא השמיט את הגהה זאת של רמ"א. הרי כידוע, בכל המקומות שאיננו נוהגים כהרמ"א, בעל שת"ז השמיט את ההגהות הללו. דהיינו, הגהות שחולקות על מרן, או שמנהג זה אינו קיים אצלנו. השת"ז כותב בהקדמה לספרו וד"ה הנה אחר, כי מה בצע הלאות אנשים במנהגים שאינם נוהגים אצלנו. לכן הוא השמיט הרבה דברים, הכתובים בהגהת הרמ"א. אבל את ההגהה

הספרדים, שנמנעים לשבת על הכסא רק עד חצות, ותו לא. דהיינו, מאחרי חצות היום, כבר יושבים על כסאות. וזה שיטת הרמ"א [סימן תקנ"ט סעיף ג'] שאומר, שאחרי חצות מותר. ומרן בשו"ע אומר, 'עד תפילת מנחה'. א"כ מה הפירוש 'תפילת מנחה'? האם מה שכתוב בשו"ע 'עד תפילת מנחה', פירושו הזמן שראוי לתפילת מנחה, ויכול להיות אפילו מנחה גדולה? ובפרט השאלה היא, האם מספיק עד זמן תפילת מנחה, או שדוקא עד שמתפללים מנחה בפועל?

מרן שליט"א שואל את הציבור: מה מוכר לכם שעושים בד"כ? הציבור עונה: עד תפילת מנחה ממש.

דהיינו, למרות שבאמצע קריאת ספר איוב כבר מגיע חצות, ממשיכים לשבת על הקרקע. יפה מאד. וכך גם בבית, חשוב לדעת עניין זה, כי גם בבית צריך לשבת על הקרקע, רבים לא יודעים, הרבה חושבים שההלכה הזאת נוגעת רק לגבי בית הכנסת. אמנם לשון מרן בשו"ע הוא, יושבים בבית הכנסת בארץ עד תפילת המנחה, לכן ישנם כאלה שהבינו כי הכוונה שבבית לא צריך. אבל למעשה, אין הבדל. מי שיראה למשל בספר פסקי תשובות וחלק ו' דף קכ"ו הערה 14], הדבר מבואר כן בשם כמה וכמה ספרים, וז"ל, ולא דוקא בבית הכנסת, אלא גם בבית ובשאר מקומות, נוהגים כל ישראל מקדמא דנא שלא לישוב על כסא רגיל, דזיל בתר טעמא דת"ב דיננו כאבלים. הרי אם אנו אבלים, א"כ מה ההבדל? למה רק בבית הכנסת? אלא צריכים לדעת, כי גם בבית הדין כן, גם הנשים, ולענ"ד צריך לחנך כך גם את הילדים. וכן מתבאר בדברי הבית יוסף ריש סימן תקנ"ט, וכ"ה בחיי אדם וכו', וקיצור שו"ע וכו', הוא מאריך על עניין זה.

קשה לדעת, כיצד נהגו אבותינו בתימן בעניין זה, כיון שכל השנה ישבו בלא"ה על הקרקע, ממילא בא"י ישנם כאלה שהתבלבלו וישבו

הזאת, הוא לא השמיט. הרי מרן שם וסימן תקנ"ט, בסוף סעיף ד"ז מביא כמה דיני תשעה באב, ואומר הרמ"א, ואין אומרים פיטום הקטורת, ואין צריך לשנות מקומו בתשעה באב. א"כ נראה, כי מה שמהרי"ץ כותב ש'כך המנהג' לשנות מקומו, מנהג זה נשתכח בעקבות השת"ז, משום שהוא לא השמיט את ההגהה הזאת של הרמ"א. בפרט שישנם ספרים שדילגו על המלה "צריך" בהגהת הרמ"א, ממילא משמע שיש קפידא בכך.

בספר סביב לשלחנך, התפלא על בעל שת"ז, כיון שאכן מהרי"ץ צודק. כי הרי מהרי"ץ טוען, בשלמא הרמ"א לשיטתו, לפי המנהג שלהם שהם יושבים על הקרקע, אזי לא צריך לשנות מקומו. אבל לדידך, כן צריך לשנות. אך אח"כ הוא כותב, שתי תשובות בדבר, למה בעל שת"ז העלה את הגהת הרמ"א, ושמא אף רבינו המחבר (השת"ז) מסכים לזה, ולא העלה הגהת רמ"א אלא משום דנפ"מ למקומות שיושבים על כסאות, דאין צורך לשנות מקומו. אי נמי סבירא ליה, דכל שיושב ע"ג קרקע ממש, אין צריך שינוי כלל ודו"ק.

התשובה הראשונה שלו היא, אולי גם השת"ז מסכים לדברי מהרי"ץ, והוא הביא את הגהת הרמ"א, רק לגבי מקומות שיושבים על כסאות. אולם, תשובה זאת אינה מובנת, שהרי השת"ז לא כתב את ספרו בשביל ארצות אחרות, ובתימן כולם ישבו על הקרקע כל הזמן. וכי הוא כתב זאת לאנשים שהם מארצות אחרות? הרי גם בזה שייך הטעם של 'מה בצע הלאות אנשים', בשביל מה הוא צריך לספר לנו מה יעשו בארצות אחרות? הרי זה לא נוגע לנו להלכה למעשה. והתשובה השנייה היא, 'א"נ סבירא ליה, שכל שיושב ע"ג קרקע ממש, אינו צריך שינוי כלל'. דהיינו, ישנן שתי אפשרויות. אפשר לשבת על מצע כלשהו, ואפשר לשבת על קרקע ממש. אם כן, אם הוא יושב ע"ג הקרקע, אינו צריך שינוי בכלל. גם תשובה זו אינה מספיקה. כיון

שאם כך, מה תירצת? למעשה לא תירצת כלום, הכוונה שהמנהג עכ"פ אינו מתורץ, שהרי אבותינו לא ישבו על הקרקע ממש, אלא ישבו על מצע, גם בתשעה באב.

במלים אחרות, חושבני כי כוונת מהרי"ץ לחלוק על השת"ז, רק שאינו מזכיר את בעל שת"ז. כידוע, מהרי"ץ בעץ חיים אינו מזכיר אף פעם את השת"ז, בשום מקום הוא לא מזכירו. א"כ כל מה שמהרי"ץ כתב, הוא בעצם בא להוציא מדעת השת"ז, שהרי בנ"ד לא היה צריך להביא את הגהת הרמ"א הזו, צריך היה להשמיט זאת, כיון שהדבר לא מתאים לשיטתנו, ואכן צריך לשנות את המקום.

אבל ישנו דבר חשוב, שהוא בעצם ראיה לדידך. הרי אמרנו, שגם בבית צריך לישוב ע"ג קרקע. אבל מה קורה, בזמן שהולכים לישון? ישנה קינה שאומרים בסוף, לאחר הקדיש, על היכלי חבלי פנחש הולך, ולשממות ציון איש בחשך. למה שמו את הקינה הזאת בסוף, אחרי הקדיש? מדוע מהרי"ץ קבע את הקינה הזאת, לפני שהולכים לישון? לאחר שמכבים את הנרות ומשאירים נר אחד? אולי זאת בעצם הסיבה, שהקינה אינה נמצאת בסיום כל הקינות לפני כן, אלא לאחר הקדיש, אעפ"י שלכאורה יכלו לומר זאת גם מקודם.

כותב על כך הרב אחי"ה, כידוע ישנן הערות של הרב אחי"ה המובאות כאן במהדורא בתרא של תכלאל עץ חיים, הוצאת הרב שמעון צאלח זצ"ל, שאינן מופיעות בעץ חיים הרגיל, והוא אומר דבר מעניין, קינה זאת, העתיקה הרב המחבר מספר זמירות ישראל, סדר קינות תשעה באב. זהו ספר של הר"ר ישראל נגארה, הפייטן שחי לפני ארבע מאות שנה, אשר יש לו הרבה שירים ופיוטים. כגון, השיר 'יושב בכסא הוד ברום ממשלת', שאומרים בסעודת ברית מילה וכדומה. זהו שיר מפורסם שלו. גם כאן, מי שיסתכל בקינה

שערי יצחק – השיעור השבועי

מסקנת ההלכה בדיון הזה, אומר לכם את מה שכתבתי בתשובה לרב צפירה מנתיבות, הזמן קצר וא"א להיכנס לכל פרטי הפרטים של עניין זה, עניתי לו כך, העיקר היום בא"י, שלא לישוב על הכסאות עד שמתחילים בפועל תפילת מנחה שסמוכה לערבית. אבל מי שמיקל, יש לו על מה לסמוך. דהיינו, ישנם כאלה האומרים, כי אם רוב היום עבר באבילות, אזי אחרי כן כבר אפשר לשבת על הכסאות. אבל לכתחילה, יש לחכות עד שמתפללים מנחה בפועל. אולי אם יהיה זמן, אשלים ואסביר זאת בשיעור הבא בל"נ.

חלק השו"ת:

שאלה מהקהל: לגבי הסליחות של הושענא רבה בבוקר, האם אפשר לאמרם לפני התפילה כשעדיין לילה?
תשובת מרן שליט"א: כוונתך למה שאנו אומרים עם ההקפות, רחמנא וכו' בדיל ויעבור, 'אלד'ינו שבשמים', 'רחמנא', וכו'. בזמן האחרון, ישנם כאלה שהנהיגו לומר זאת לפני תפילת שחרית, אולם אנחנו מעדיפים שזה יהיה ביחד עם ההושענות, אחרי תפילת שחרית, ולהקדים להתפלל אחרי עלות השחר, כפי שביארנו בס"ד בעבר באריכות.

שאלה מהקהל: הרי כל הסליחות הם לקראת החיתום, ואם כבר היה החיתום, א"כ מה הטעם לאמרם?
תשובת מרן שליט"א: אכן לכאורה אתה צודק, כך אמרנו מקודם, בתחילת השיעור. אבל למעשה הדין נמשך עד שמיני עצרת, ובגלל שבשמיני עצרת אי אפשר להגיד סליחות, הקדימו זאת להושענא רבה. כך שיש מקום לאמירת הסליחות, כיון שהדין עדיין לא נגמר, זה אינו ממש 'סוף פסוק'.

שאלה מהקהל: האם אונן צריך לברך על מצוה עוברת, כגון ברק ורעם?
תשובת מרן שליט"א: לא.

הזאת, ראשי הבתים הם 'ישראל'. יכבה, שזמם, ר'יפדתי, א"ל', זהו ישראל. ממשיך אחי"ה ואומר, וכתבה פה ולא במקום אחר, לפי שיש בו עניין חרבן ההיכל, בסדר הצעת המטה. והכוונה להזהיר לעם בעת שינתם, כי כמוהו כמוהם יישנו על גבי קרקע בחושך, ונהי ובכי ואבל יהיה סביבם. בפרט שכל איש מהם אחרי קריאתו, הולך לביתו לשכב במקומו. מה גם שיש בו זכרון חרבן ההיכל. לדבריו, מזהירים פה שתישן ע"ג קרקע בחושך.

אם כן, ראשית רואים מכאן לכאורה ראיה, שגם בבית צריך לשכב על הקרקע, ולא ע"ג מטה. וה"ה גם באבלים ממש, רח"ל לא אליכם, כתבו הפוסקים שצריך לישון ע"ג קרקע, ולא ע"ג מטה.

שאלה מהקהל: אם ישנו קושי, האם מותר לישן על מזרן ע"ג הקרקע?
תשובת מרן שליט"א: כן. אבל לאמיתו של דבר, הרבה לא נוהגים גם את זאת. הרבה מקילים לישן ע"ג מטה כרגיל, אפילו באבילות ממש. ישנם פוסקים המתירים זאת, ובפרט בזמנינו סומכים על כך, כיון שנחלשו האנשים, ומפני חולשת הדורות הרבה מקילים גם באבילות ממש, וממילא גם בת"ב מקילים. אבל מי שיכול, הוא יודע שהדבר לא יזיק לו והוא יחזיק מעמד, אזי כמובן עדיף שיישן ע"ג הקרקע. וכפי שאמרת, אפשר לישן ע"ג מזרן, אבל אם אפשר פחות ממזרן, מי שיכול אפילו רק לפרוש משהו, הדבר עוד יותר טוב.

אכן בפיוט עצמו, לא מוזכר קרקע. אינני יודע למה מתכווין הרב אחי"ה, כי מוזכר רק, רְפִדְתִּי אָנִי, בְּחוּשְׁךָ אֶת יְצוּעֵי. מה זה ירפדתי? מלשון רְפִדְתוּ זָהָב [שה"ש ג', י]. דהיינו לשים משהו. ו'בחושך' היינו, לישן בחושך, שלא יהא אור בבית. אבל מאיפה הוא לקח 'קרקע'? אינני יודע. בכל אופן רואים מדבריו, שהדבר היה פשוט לו כך. אולי בגלל שזה כתוב בשו"ע.

שאלה מהקהל: מישוהו שאל אותי על הגירסא שלנו, שאנו מבטאים את שם האות 'זין', והוא אומר שהאר"י ז"ל כותב לומר 'זין', ודוקא כך הביטוי שלה. מה אענה לו?

תשובת מרן שליט"א: אינני חושב, לא זכור לי דבר כזה. הוא הביא לך מקור? והאמת היא שאדרבה, ישנם מדרשי חז"ל שכתוב בהם במפורש כפי גירסתנו. תראה בספר בתי מדרשות, באותיות 'ען', וגם 'זין', כתוב במפורש כך, כעין 'הן את הכל'. מסתמא השואל התבלבל. אדרבה, אם תסתכל ב'שער הכוונות' להאר"י ז"ל, תראה הרבה ראיות לדידן. כגון, בשער הכוונות כתוב בנוסח הברכה 'למשומדים אל תהי תקוה', כפי גירסתנו. אמנם במקום אחד כתוב 'למינים', אבל זאת בגלל שהצנזורה תיקנו זאת. אולם פעם אחת הם תיקנו, ופעם אחת לא תיקנו. לא שמו לב, לשמחתנו. יכול להיות, שהוא ראה שכך כתוב בספר, אבל זהו המדפיס שכתב כך, כפי ששגור בפיו, ואין ראיה שכך האר"י עצמו אמר. אלא אם כן ישנה הוכחה מתוך הדברים, לפי הרמזים של העניינים. תיתי ספר ונחזי. תביא לנו את המקור, ונבדוק אותו. לפי קוצר ידיעתי, אין דבר כזה. אינני סבור כך. אבל תביא לנו זאת, זהו דבר חשוב. ותגיד לו שיבדוק גם את האות 'ען', ויתר האותיות.

שאלה מהקהל: איך קוראים את הסגול, כמו פתח או כמו צירי? האם ישנה ראיה מהפסוק 'אל קדשי' לשיטתנו? והאם ישנו הבדל בין שם השם, 'אל', לבין מלת הקישור, 'אל'?

תשובת מרן שליט"א: לאמיתו של דבר, ה'סגול' קריאתו נוטה לפתח. בכל מקום, לאו דוקא שם. הדבר כתוב במחברת התיגאון, ובספר המכלול לרד"ק, ועוד. כל סגול, קריאתו נוטה לפתח, ולא צירי. כי צרי, זה א. והסגול יורד, א. ופתח זה א, פתוח. וסימניך, לפי צורת התנועה, כפי שנראית בפה. תסתכלו עלי, צירי, זה שתי נקודות, א, פתוח הפה לצדדים. השפתיים נפתחות. הסגול זה א,

רואים בשפתיים ירידה כלפי מטה. והפתח, זה א, הפה יותר פתוח.

והמקום ב"ה יפתח לנו את ידו הרחבה, וישפיע עלינו רוב ברכה וטובה, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741